

Nástěnné malby v kostele sv. Jana Křtitele v Žumberku

Jednou z perel Novohradských Hor je opevněna vesnice Žumberk (Sonnberg) s renesanční tvrzí a středověkým kostelem. Nachází se přibližně 30 km od Českých Budějovic jižně na mírném návrší. Založena byla kolem poloviny 14. století a v jejím se střídali vyšebrodští opati s Rožmberky. Koncem 15 století byla v obci vystavěna tvrz, přestavěná na počátku 17. století ve stylu pozdní renesance. Opevnění vesnice nechal provést v letech 1612-1618 její majitel Theobald Hock, povýšený v roce 1605 na rytíře ze Zweibrucku. Žumberku dominuje kostel sv. Jana Křtitele o němž nevíme kdy byl přesně založen. Dobroslav Líbal¹ na podkladě stavebně historického průzkumu předpokládá, že se tak stalo v poslední čtvrtině 13. století. Do této doby klade stavbu presbytáře a části lodi, sakristie byla dostavěna na konci 14. století. Podle Uměleckých památek Čech² byl kostel založen okolo roku 1370 pány z Rožmberka a stavba téměř čtvercového presbytáře byla ukončena kol. 1415. Roku 1423 byl kostel poškozen husity. Presbytář je sklenut jedním polem křížové klenby. V terčovém svorníku spatřujeme pětistou rožmberskou růži. Klenba čtyřlodí, provedená v roce 1455 odkazuje svým vzorcem ještě k parlérovské síťové klenbě v katedrále sv. Víta.

V roce 2004 byly při předběžném restaurátorském průzkumu prováděném sponzorsky z podnětu správce žumberské tvrze Romana Josefíka byly pod deseti vápennými nátěry zjištěny nástěnné malby. V roce 2009 byl proveden komplexní restaurátorský průzkum, který prováděli akademičtí malíři a restaurátoři Pavel Hála, Antonín a Jan Hamsíkovi. Restaurátoři provedli na 120 sond a vyslovili předpoklad, že malby jsou dochovány na 60-70 procentech plochy, což se bohužel při následném odkryvu nepotvrdilo.³ Nejvíce jsou dochovány nástěnné malby na jižní stěně presbytáře.⁴ Jde o rozsáhle koncipovanou scénu Příjezdu a Klanění tří králů. Zcela vlevo vidíme hradbu města s věží. Z brány vyjíždí na koni rytíř, obracející se pohledem k bráně, v níž je další kůň, patřící doprovodu svatých tří králů. Následují malá postava patrně pážete pijícího z cestovní nádoby a dále postavy třech králů a část svatozáře, patřící dnes již pouze tušené postavě Madony s Kristem. Postava nejmladšího krále je oblečena do dobového módního vypasovaného kabátce s dlouhými volně splývajícími

---

¹ Líbal, Dobroslav: Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek. Praha 2001, s. 603.

K tomu také Cechner, Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, XLII, politický okres kaplický. Praha 1921, s.436n; Kotrba, Viktor: Architektura, in: Jihočeská pozdní gotika 1450-1530. Praha 1965, s. 93, 123.

² Umělecké památky Čech 4. Praha 1982, s. 448-449.

³ Hamsík, Antonín/ Hamsík, Jan: Restaurování nástěnných maleb. Kostel sv. Jana Křtitele Žumberk. Restaurátorská zpráva, rkp. Praha 2010.

⁴ Malbu publikovali poměrně stručně: Pavelec, Petr / Všetečková, Zuzana: Další rožmberské lokality s nástěnnými malbami, in: Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami. České Budějovice 2011, s. 448.

rukávci. V pravici drží zlatnický provedenou nádobu a pravicí ukazuje patrně na hvězdu. Na hlavě má korunu se špičatou mitrou. Druhý král je staršího věku, tvář má porostlou bohatým ryšavým plnovousem. Oblečen je do bohatě zřaseného roucha červené barvy a almuce. Obrací se tváří k mladšímu králi, levici má věžovitou nádobu a jeho pravice směřuje ke hvězdě, která byla patrně nad hlavou Madony. Hlavu mu zdobí koruna ze zašpičatělé mitrou. Před Madonou klečí nejstarší z králů. Oblečen je do dlouhého zeleného roucha a almuce. Je prostovlasý, protože korunu složil jako výraz pokory k nohám krále králů – narozenému Spasiteli. Z dochovaných analogií (např. nástěnná malba v Morašicích) je zřejmé že Madona s Kristem na klíně seděla patrně před stájí s volkem a oslem a postavou sv. Josefa. Výtvarná podoba zejména postav třech králů prozrazuje, patří do stejné stylové a časové vrstvy jako kresby v Brunšvicském skicáři (Braunschweig, Herzog Anton Ulrich – Museum, inv. č. Z 53),⁵ tedy 70.-90. let 14. století. Nejbližší analogie nacházíme na nástěnné malbě s Klaněním třech králů v hradní kapli na Bečově (1370-1380),⁶ na nástěnné malbě se stejným námětem v kostele sv. Jakuba v Libiši⁷ a zejména na nástěnné malbě s námětem Příjezdu a Klanění třech králů v domě č. 1 na náměstí Svornosti v českém Krumlově.⁸ Na českokrumlovské malbě je též zobrazena postava pážete pijícího z nádoby. S obdobně bohatým průvodem sv. Tří králů se setkáváme na nástěnné malbě s Příjezdem a Klaněním tří králů v kostele sv. Petra a Pavla v Morašicích (kol. 1393)⁹ a na nástěnné malbě v kapitulní síni bývalého kláštera benediktýnů na Sázavě (1370-1380).¹⁰ Pavelec a Vsetečková¹¹ s odkazem na práci Elgy Lanz¹² uvádějí jako možné blízké analogie nástěnné malby ve štyrských lokalitách Oberzeiring a St. Peter am Kammersberg.

Téma Klanění tří králů patřilo k námětům oblíbeným ve dvorském prostředí, neboť do postav králů se promítaly postavy vládnoucích panovníků,¹³ jak známe i z prostředí dvora Karla IV. Na nástěnné malbě s námětem Klanění tří králů od Mistra Theodorika v kapli sv. Kříže na Karlštejně spatřujeme v postavě jednoho ze svatých králů sakrální identifikační

---

⁵ Fajt, Jiří (ed.): Karel IV. císař z Boží Milosti. Kultura a umění za vlády lucemburků. Praha 2006, s.

⁶ Ibidem, s. 129.

⁷ Vsetečková, Zuzana: Středověká nástěnná malba ve středních Čechách. Průzkumy památek 1999 – příloha. Praha 2006, s. 102, obr. 86; Fajt, 2006, obr. VI.10

⁸ Vsetečková/Pavelec, 2011, s. 448.

⁹ Umělecké památky Čech 2. Praha 1978, s. 421.

¹⁰ Vsetečková, 2006, s. 164, ébr. 138

¹¹ Vsetečková/Pavelec, 2011, s. 448.

¹² Lanz, Elga: Die mittelalterlichen Wandmalereien in der Steiermark. Corpus der mittelalterlichen Wandmalereien Österreichs II. Wien 2002, s. 428-430, 790-792.

¹³ K tomu Büttner, Franz: Imitatio Pietatis. Berlin 1983, s. 26-28.

portrét Karla IV.¹⁴ Reprezentativní a dvorský charakter scény Příchodu a Klanění třech králů na nástěnné malbě v Žumberku by mohl poukazovat na možnou donátorskou aktivitu Rožmberků.

Na severní stěně je částečně dochována postava krále se svatozáří a s liliovou korunou na hlavě. Oblečen je do dlouhého bohatě zřaseného rouch, ramena mu kryje kožešinová komže. Světec má tvář porostlou bohatým plnovousem rezavé barvy. Na ramena mu spadají dlouhé ryšavé vlasy. V pravici drží velké žezlo zakončené křížovou kytkou, levicí zahalenou do roucha pozvedá říšské jablko. Jde s velkou pravděpodobností o českého zemského patrona sv. Zikmunda. Lze předpokládat, že byl součástí většího souboru českých zemských patronů. Sv. Zikmund je zobrazován ve sboru českých zemských patronů od 60. let 14. století, tedy po té co císař Karel IV. přivezl roku 1354 do Prahy nejprve lebku světece a v roce 1365 celé tělo.¹⁵ Pro ostatky sv. Zikmunda poručil Karel IV. v katedrále sv. Víta kapli s oltářem sv. Zikmunda. S podobným zobrazením sv. Zikmunda jako na nástěnné malbě v Žumberku se setkáme například na mozaice Svatovítského dómu v Praze (kol. 1371)¹⁶ Nejbližší analogii k postavě sv. Zikmunda na nástěnné malbě v Žumberku nacházíme v postavě sv. Zikmunda na Arše z Mühlhausen (1385, Stuttgart, Staatsgalerie)¹⁷, na rámu Madony Svatovítské (kol. 1400, Národní galerie v Praze)¹⁸ či na Desce z Dubečka (kol. 1390, Národní galerie v Praze).¹⁹ Kult sv. Zikmunda byl velmi rozvinut i na panství Rožmberků, do jejichž sféry vlivu žumberský kostel náležel. Svědčí o tom jediný dochovaný cyklus z s námětem legendy o sv. Zikmundu na stěnách ambitu kláštera augustiniánů kanovníků v rožmberské Třeboni. Není vyloučeno, že tento silně přemalovaný cyklus mohl iniciovat jeden ze zakladatelů treboňského kláštera Petr z Rožmberka, probošt královské kaple Všech Svatých, který vzhledem ke své funkci mohl získat relikvii sv. Zikmunda na Karlově dvoře. Zobrazení sv. Zikmunda na nástěnné malbě v Žumberku by mohla být dalším důkazem přítomnosti relikvie sv. Zikmunda a úcty k tomuto světci v rožmberském dominiu.

---

¹⁴ Fajt, Jiří (ed.): *Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna*. Praha 1997, s. 224.

¹⁵ Podlaha, Antonín/Šittler, Eduard: *Chrámový poklad u Sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis*. Praha 1903, s. 47; Studničková, Milada: *Kult sv. Zikmunda v Čechách*, in: *Světci a jejich kult ve středověku*. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Dějiny umění - historie IV. Praha 2006, s. 283-323; Kuthan, Jiří/Royt, Jan: *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů*. Praha 2011, s. 62-63.

¹⁶ Kuthan/Royt, 2011, s. 301-304.

¹⁷ Fajt, 2006, s. 376

¹⁸ Fajt, 2006, s. 531-532.

¹⁹ Fajt, 2006, s. 478, obr. VI.23.